

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ”

DACII DIN NORDUL TRANSILVANIEI
(BAZINUL SOMEȘAN ÎN SECOLELE II a. Chr. – I p. Chr.)

-Teză de doctorat-

Coordonator:

Prof. Emer. Dr. Ioan Piso

Doctorand:

Dinu Ioan Bereteu

Cluj-Napoca

2018

CUPRINS

I. Introducere...	4
II. Cadrul geografic...	11
III. Istoricul cercetărilor...	25
IV. Repertoriul descoperirilor...	41
V. Așezări...	102
V.1. Amplasarea așezărilor...	102
V.2. Tipologia și caracterul așezărilor...	104
V.3. Cronologia așezărilor...	107
V.4. Locuințe și amenajări anexe...	109
VI. Fortificații...	118
VI.1. Amplasarea fortificațiilor...	121
VI.2. Clasificarea fortificațiilor...	127
VI.3. Dispunerea și tipologia elementelor de fortificare...	133
VI.4. Cronologia fortificațiilor...	139
VI.5. Sisteme de fortificații...	141
VII. Activități economice și meșteșugărești...	145
VII.1. Agricultură...	145
VII.2. Olăritul...	148
VII.2.1. Ceramica lucrată cu mâna...	153
VII.2.2. Ceramica lucrată la roată...	163
VII.2.3. Alte obiecte din lut...	170
VII.3. Metalurgia...	173
VII.3.1. Exploatarea și prelucrarea fierului...	173
VII.3.2. Unelte și obiecte utilitare...	178
VII.3.3. Arme...	180
VII.4. Orfevrăria...	182
VII.4.1. Exploatarea și prelucrarea metalelor prețioase...	182
VII.4.2. Obiecte de podoabă și de vestimentație...	185
VII.5. Alte meșteșuguri și activități economice...	193
VII.5.1. Prelucrarea pietrei...	193
VII.5.2. Exploatarea sării...	199
VII.6. Comerțul...	203
VII.6.1. Rute și relații comerciale...	203
VII.6.2. Produse de import...	209
VII.7. Moneda și circulația monetară...	211
VII.7.1. Monetăria locală și alte monede dacice...	211
VII.7.2. Moneda greacă...	220

VII.7.3. Moneda romană...	222
VIII. Manifestări rituale și funerare...	226
VIII.1. Gropi rituale...	226
VIII.2. Morminte de incinerare...	231
IX. Centre de putere...	235
X. Concluzii și direcții de cercetare...	244
XI. Bibliografie...	248
XII. Figuri și planșe...	266

REZUMAT

Cuvinte cheie: monografie regională, daci, nordul Transilvaniei, sec. II a. Chr. – I p. Chr., așezări, fortificații, descoperiri arheologice, activități economice, manifestări rituale, centre de putere.

I. Introducere

Lucrarea este o monografie regională a epocii dacice în nordul Transilvaniei. Această regiune nu a mai fost studiată până acum dintr-o perspectivă generală, considerându-se utilă realizarea unei lucrări de sinteză de acest gen. Teza cuprinde descoperirile dacice cunoscute până în momentul de față, la care se adaugă unele așezări și fortificații necunoscute anterior. Intervalul cronologic ales pentru cercetare acoperă o perioadă de trei secole (II a. Chr. – I p. Chr.), începând cu ultimul orizont celtic din Transilvania și până la cucerirea romană de la începutul sec. II p. Chr.

II. Cadrul geografic

Spațiul studiat poate fi delimitat din punct de vedere hidrografic de bazinul someșan transilvănean. Singura unitate geografică inclusă care nu este tributară Someșurilor este Depresiunea Huedinului, drenată de cursul superior al Crișului Repede și de afluenții acestuia. Din punct de vedere administrativ, zona studiată aparține județelor Cluj (fără partea sudică, ce aparține bazinului Arieșului), Sălaj (până pe limita Munților Meseș) și Bistrița-Năsăud. Limita sudică a teritoriului avut în vedere este dată de delimitările dintre Dealurile Bistriței și cele ale Reghinului înspre est, apoi dintre Câmpia Someșană și cea Mureșană, continuând spre vest, peste Masivul Feleacului, până pe limita dintre Munții Gilăului și Muntele Mare. Limita vestică este destul de clar marcată de Munții Vlădeasa și Meseș, continuând spre nord prin Culoarul Someșului până la Defileul Benesat-Ulmeni. În partea nordică, limita este dată de marginea nordică a Podișului Purcăreț-Boiu Mare și a Dealurilor Sălătrucului, trecând pe la poalele Munților Țibleș și Rodnei înspre obârșia Someșului Mare. Limita estică este formată de marginea interioară a Munților Bârgăului și Călimanului, ajungând spre sud până relativ aproape de ieșirea Mureșului din Defileul Toplița-Deda.

III. Istoricul cercetărilor

Capitolul prezintă contribuțiile arheologice ale celor care și-au adus aportul la cunoașterea realităților dacice din nordul Transilvaniei. Primele descoperiri dacice semnalate în vechea literatură de specialitate din sec. al XIX-lea au fost tezaurele monetare și cele cu podoabe de argint, care, având o valoare deosebită, au ajuns ulterior la Viena, intrând astfel în atenția specialiștilor vremii. În prima parte a sec. al XX-lea încep să fie semnalate și alte descoperiri decât cele de tipul tezaurelor, identificându-se primele așezări și fortificații dacice din această regiune. După cel de-al doilea război mondial sunt semnalate tot mai multe situri de epocă dacică în nordul Transilvaniei, fiind descoperite în general în urma unor cercetări de suprafață. În perioada comunistă au fost efectuate majoritatea cercetărilor arheologice, inclusiv unele mai restrânse, având caracterul unor sondaje. După decembrie 1989 se poate constata o stagnare a cercetărilor privind epoca dacică, adâncindu-se și mai mult decalajul de cercetare față de alte regiuni.

IV. Repertoriul descoperirilor

În repertoriul descoperirilor au fost prezentate sintetic toate descoperirile cunoscute până acum, databile în intervalul cronologic ales. Descoperirile provin din 143 de localități, unele dintre ele cu mai multe astfel de descoperiri, constând în așezări, fortificații și diferite tipuri de piese izolate. Descoperirile incluse în repertoriul descoperirilor sunt cele cunoscute până în momentul finalizării lucrării, reprezentând stadiul cercetărilor de până în acest moment. Descoperirile incerte, care nu pot fi datate cu siguranță în intervalul sec. II a. Chr. – I p. Chr., sunt încadrate provizoriu în repertoriul descoperirilor. După prezentarea fiecărei descoperiri a fost precizată bibliografia corespunzătoare.

V. Așezări

Așezările dacice din bazinul someșan au fost discutate în primul rând din perspectiva amplasării lor, fiind luați în calcul mai mulți factori determinanți, precum relieful, sursa de apă sau resursele naturale din apropiere. Așezările au fost clasificate și în funcție de tipologia lor, dar și în funcție de caracterul lor permanent sau sezonier. Cronologia așezărilor a putut fi fixată mai strâns doar în cazul celor mai bine cunoscute, majoritatea putând fi datate doar larg și încadrate în etapa La Tène-ului mijlociu sau în cea a La Tène-ului târziu. La finalul capitolului au fost analizate complexele de locuire din cadrul așezărilor, în primul rând locuințele, adâncite în pământ sau de suprafață, dar și diferitele amenajări anexe, cum sunt vetrele și gropile.

VI. Fortificații

Fortificațiile dacice din nordul Transilvaniei sunt relative bine reprezentate în descoperiri, fiind cunoscute până acum 22 de fortificații, inclusiv cele descoperite recent prin cercetări de teren. Modul lor de amplasare a fost influențat de particularitățile reliefului, dar și de unele rațiuni strategice, legate de rolul fiecărei fortificații în teritoriu. Clasificarea fortificațiilor a permis împărțirea lor în așezări fortificate, cetăți sau fortificații cu rol strict militar. De

asemenea, a fost discutată și disponerea și tipologia elementelor de fortificare, precum și cronologia fortificațiilor, putând fi încadrate în diferite sisteme locale de fortificații.

VII. Activități economice și meșteșugărești

În acest capitol au fost analizate principalele activități economice și de producție reliefate de descoperirile arheologice. Agricultură a constituit principala activitate de producție, dar stadiul cercetărilor nu a permis precizarea unor date mai concrete în acest domeniu, cu excepția așezării de la Moigrad, în cazul căreia au fost efectuate unele determinări osteologice. În privința olăritului au fost discutate unele date generale privind confecționarea vaselor de lut, dar și diferitele forme ceramice, lucrate cu mâna sau la roata olarului, la care se adaugă și alte obiecte confecționate din lut. Metalurgia fierului a fost discutată atât în privința exploatării și prelucrării fierului, cât și a produselor finale, constând în unelte și arme din fier. În privința orfevrăriei dacice nord-transilvănene au fost identificate posibilele locuri de exploatare a metalelor prețioase și a unor ateliere de producție, iar apoi au fost analizate obiectele de podoabă și de vestimentație (brățări, lanțuri, colane, inele, pandantive, fibule, cataramă, paftale) descoperite până acum. O activitate de producție specifică nordului Transilvaniei este prelucrarea pietrelor de râșniță în atelierele din așezarea de la Ciceu-Corabia, în care au fost produse probabil majoritatea râșnițelor rotative de tip dacic din întreaga Transilvanie. De asemenea, exploatarea bogatelor zăcăminte de sare din bazinul someșan ocupă un loc însemnat în economia locală, cu toate că dovezile exploatărilor respective sunt deocamdată doar unele indirecte. În privința comerțului au fost discutate posibilele rute și relații comerciale, dar și produsele de import descoperite în această regiune. Descoperirile monetare sunt foarte bine reprezentate în bazinul someșan. De o importanță deosebită este monetăria dacică locală, din prima jumătate a sec. II a. Chr., reprezentată de monedele de tip Crișeni-Berchieș, Tonciu și Medieșu Aurit. Nu lipsesc nici alte tipuri de monede dacice, dar nici cele grecești sau romane.

VIII. Manifestări rituale și funerare

Manifestările rituale sunt reprezentate deocamdată în spațiul studiat doar prin gropile rituale, mai cu seamă cele din marele câmp de astfel de gropi de pe *Măgura Moigradului*. La acestea se adaugă alte câteva gropi rituale la Fântânele (jud. Bistrița-Năsăud), precum și un sacrificiu de fondare în așezarea dacică de la *Băile Someșeni*, lângă Cluj-Napoca. Lipsesc până acum din descoperiri construcțiile sacre. Domeniul funerar este slab reprezentat în descoperiri, fiind semnalate doar câteva morminte de incinerare.

IX. Centre de putere

În bazinul someșan au fost identificate patru centre de putere regionale. În acest sens au fost discutate diferitele aspecte care au stat la baza conturării acestora, inclusiv a teritoriilor lor. În trei din cele patru cazuri numele lor au dăinuit și în epoca romană. În acest spațiu s-a putut observa o paralelă clară între localizarea centrelor de putere din prima și a doua epocă a fierului, datorată într-o anumită măsură determinismului geografic.

X. Concluzii și direcții de cercetare

În final au fost precizate câteva concluzii generale. Sintetizarea descoperirilor dacice din nordul Transilvaniei arată că în această regiune a existat o viață intensă în perioada sec. II a. Chr. – I p. Chr. și la fel de complexă ca în alte spații locuite de daco-geți. Alături de concluzii au fost punctate și câteva noi direcții de cercetare.